

Vilho Harle

RAUHANTUTKIMUKSEN ONGELMISTA

Rauhantutkimus yleensä ja erityisesti meillä Suomessa on uusi ilmiö verrattuna muun tieteellisen tutkimuksen historiaan, joten sinänsä ei ihmeenä voitane pitää sitä, että rauhantutkimusta koskevaa keskustelua ei varsinkaan meillä Suomessa ole perusteellisesti käyty. Rauhantutkijoina itseään pitävien tutkijoiden määrä on suhteellisen pieni, joten kovin syvällistä keskustelua ei tämän joukon voimin juuri voidakaan käydä, eikä se olisi yksinomaan tähän joukkoon rajoittuvana erityisen tarpeellistakaan ottaen huomioon sen, että erityisempiä tuloksia ei kuitenkaan olisi odotettavissa.

Joitakin yrityksiä osallistumisesta siihen keskusteluun, mitä muualla rauhantutkimuksen piirissä tai muiden yhteiskuntatieteiden toimesta on käyty, on sentään esiintynyt. Ensimmäisenä tulee mieleen Unto Vesan artikkeli rauhantutkimuksen relevanssista,¹ joka liittyi siihen yleisempään keskusteluun, jota meillä Suomessa käytiin lähinnä Ahmavaaran teoksen Yhteiskuntatieteen kyberneettinen metodologia ansiosta. Samoin voidaan mainita Väyrysen artikkeli rauhantutkimuksen kehityspiirteistä,² tämän artikkelin liittyessä ilmeisesti rauhantutkimuksen sisäisten toisistaan eroavien suuntausten kehittymisvaiheisiin. Viimeisin lisä keskusteluun saatiin Antolan ansiosta hänen julkistaessaan taannoin rauhantutkimuksen tieteellistä keskustelua koskevat näkemyksensä.³ Viime mainitun lähtökohdan, joka jossain määrin näyttää syntyneen Herman Schmid'in asiakkasidonnaisuutta koskevien näkemysten ansiosta,⁴ vaikutuksesta on syntynyt jonkinlaista keskustelua.⁵

Mielestäni keskustelun pähimpana putteena, varsinkin sen keskustelun osalta jonka alkusysäyksen Antolan artikkeli muodostaa, on selvän näkemyksen puuttuminen rauhantutkimuksen ongelmista. Keskustelu vaikuttaa jollain tavoin keinotekoiselta, keskustelun lähtökohtia — siis rauhantutkimuksen ongelmia — ei ole määritelty kyllin selvästi eikä tuotu esille sitä mistä ongelmat johtuvat. Nykymuodossaan keskustelun jatkamista voi pitää hedelmättömänä, ellei sen ansiosta sitten saada aikaan tilannetta jossa muutkin kuin rauhantutkijoiksi itseään sanovat ovat mukana tasa-arvoisina osapuolina.

Mielestäni rauhantutkimuksen ongelmista — joko avoimista tai tiedostamattomista — tällä hetkellä näyttäisivät korostuvan seuraavat: 1) rauhantutkimuksen tieteellisyys, 2) rauhantutkimuksen soveltuvuus, ja 3) rauhantutkimuksen kehitysmahdollisuudet.

Rauhantutkimuksen tieteellisyys ongelmana

Rauhantutkimus ei lähtökohdiltaan ole pyrkinyt olemaan muihin yhteiskuntatieteisiin verrattavissa oleva tieteenala, päinvastoin on haluttu esiintyä

»poikkitieteellisenä», ongelmakeskeisenä tutkimussuuntana, jossa muista yhteiskuntatieteistä poiketen on vielä korostettu tulosten soveltuvuutta. Ongelmakeskeisyys (rauha) ja arvosidonnaisuus (sitoutuminen rauhantilan mahdollisuuksien edistämiseen) lienevät yleensä siinä määrin hyväksytty rauhantutkimuksen piirissä, että mm. Antolan esitykset rauhantutkimuksen tieteellistämisestä⁶ sitä koskeneissa kommentteissa todetaan joko »uusiksi» tai tarpeettomiksi, tosin kaikkia sen implikaatioita kieltämättä.⁷

Nähdäkseni rauhantutkimuksen tieteellistämistä koskevassa keskustelussa tulisi kiinnittää huomiota ainakin seuraaviin tämän teeman osa-alueisiin: a) rauhantutkimuksen ja muiden tieteiden väliseen suhteeseen, b) rauhantutkijoiden koulutukseen ja c) ennen kaikkea rauhantutkimuksen »tiedepoliittiseen» ohjelmaan ja varsinkin sen puuttumiseen. Huolimatta siitä, että muitakin »tieteelliseksi» katsottavia ongelmia rauhantutkimukseen saattaa liittyä, mainitsemani kolme seikkaa näyttävät keskeisimmältä nykyhetken tilannetta ajatellen.

Rauhantutkimuksen ja muiden yhteiskuntatieteiden välinen suhde ei välttämättä ole ongelmallinen. Päinvastoin voidaan katsoa, että rauhantutkimus soveltavana tieteenä pyrkisi käyttämään hyväkseen sitä, mitä muissa yhteiskuntatieteissä tehdään. Samalla rauhantutkimuksen tehtäväksi voidaan katsoa vaikuttaminen muihin yhteiskuntatieteisiin siten, että siellä tehtäisiin nimenomaan sellaista perustutkimustyötä joka omalta osaltaan edistäisi rauhantutkimuksen tavoitetta: rauhantilan saavuttamista ja sen säilyttämistä, jatkuvaa prosessia kohti rauhaa. Jos rauhantutkimus kykenee sekä käyttämään yhteiskuntatieteissä tapahtuvaa työtä hyväkseen että vaikuttamaan yhteiskuntatieteiden suuntautumiseen, ei tarvetta rauhantutkimuksen itsenäistämiseen ole. Tarve on olemassa vain silloin, jos yhteiskuntatieteet osoittautuvat rauhantutkimuksen kannalta hedelmättömiksi. Rauhantutkimus syntyikin, kuten on todettu, reaktion ja oppositiona varsinkin kansainvälisen politiikan tutkimusta vastaan. On todella syytä katsoa, onko tilanne tältä osin muuttunut: yhä enemmän alkaa korostua se näkemys, että rauhantutkimuksen tulisi palata takaisin muihin yhteiskuntatieteisiin, niiden *sisälle* vaikuttavaksi voimaksi — kuten onkin jo jossain määrin alkanut tapahtua.

Yhteiskuntatieteiden lisäksi rauhantutkimuksen tulisi olla hedelmällisessä vuorovaikutuksessa mm. tieteenfilosofian ja historiantutkimuksen (jota voidaan kai pitää yhteiskuntatieteenäkin) sekä riittävässä määrin myös muiden tieteiden kanssa. Hedelmällisellä vuorovaikutuksella tarkoitan lähinnä sitä, että rauhantutkimuksen tulisi saada muualta riittävä tieteellinen pohja samalla kun rauhantutkimuksen lähtökohdista käsin voitaisiin vaikuttaa mm. tutkimuksen painopisteiden suuntautumiseen muiden tieteiden piirissä. Näkemykset⁸ rauhantutkimuksen relevanssista ja siitä että tutkimuksen ei tule käsitellä vain triviaaleja asioita ja että rauhantutkijoiden tulee tietää mitä muualla yhteiskunnassa tapahtuu, koskevat ainakin rauhantutkimuksen kannalta kat-

soen kaikkia (yhteiskunta)tieteitä. Rauhantutkimukselle ei itse asiassa voida asettaa sen kummempia vaatimuksia ja tehtäviä kuin yhteiskuntatieteille yleensä. Jos rauhantutkimus nähdään vuorovaikutuksessa muiden tieteiden kanssa, voidaan nähdä täysin uusia käyttämättömiä mahdollisuuksia koko rauhantutkimuksen kehittymiselle sekä määrällisessä että laadullisessa mielessä.

Edellä sanottu riittänee osittain myös vastaamaan kysymykseen rauhantutkijoiden koulutuksesta. Pääosan siitä tulee tapahtua muissa tieteissä yliopistollisen opetuksen puitteissa kuitenkin siten, että rauhantutkimuksen tulisi mahdollisessa ohjelmassaan tarjota selviä mahdollisuuksia jo opiskeluvaiheissa suuntautua rauhantutkimusvoittoisesti esim. tutkielmien ja esitelmien aiheiden valinnassa. Varsinaisen rauhantutkimuksen piirissä (Rauhan- ja konfliktitutkimuslaitoksella, sen piirissä tehtävissä tutkimusprojekteissa, ja johtokunnan apurahojen turvin) tulisi tarjota eräänlainen jatkokoulutuskanava niille, joilla jo riittävät perustiedot jonkin tieteen piirissä on. Tosin tällä hetkellä ei voi olla kiinnittämättä huomiota siihen, että varsinainen yliopistollinen rauhantutkimuksen opetus meillä puuttuu. Sitä ei kuitenkaan liene mahdollista ratkaista uutta oppituolia perustamalla, vaan vaikuttamalla entisten olemassa olevien oppituolien puitteissa tapahtuvaan opetukseen. Mahdollisuuksia yhteistyöhön luulisi olevan, edellyttäen että rauhantutkimus voi tarjota riittävän ohjelman ja kehityksen suunnan. Nykyisin lisäksi tulee mieleen tutkinnon-uudistusprosessi, joka joko saattaa vaikeuttaa rauhantutkimuksen ja esim. kansainvälisen politiikan tutkijakoulutusta tai saattaa parantaa tieteellisen koulutuksen mahdollisuuksia myös rauhantutkimuksen kannalta katsoen edellyttäen että tutkinnonuudistus pyrkii sisällölliseen uudistamiseen tarjoamalla rauhantutkimuksenkin kannalta katsoen mielekkäitä koulutusohjelmia. Rauhantutkimuksen ei olisi syytä olla passiivinen tutkinnonuudistuskysymyksessä, koska jonkinlainen uudistus joka tapauksessa lähivuosina on tosiasia.

Rauhantutkimuksen puuttuvasta ohjelmasta on jo useissa yhteyksissä puhuttu paljon, ei kuitenkaan riittävästi. Nähdäkseni rauhantutkimuksen teeteellistämisen tulisi kiinnittää päähuomio nimen omaan rauhantutkimuksen kokonaisvaltaisen ohjelman kehittämiseen. Omalta osastani ehdottaisin, että ohjelmassa tulisi systemaattisesti kartoittaa rauhantutkimuksen tavoitteet ja yleensä sen olemassaolon syyt sekä ne ongelmat joita rauhantutkimus on kohdannut sekä yleensä että määrättyissä konkreettisissa olosuhteissa. Ohjelman sisältöön tulisi konkreettiselta osin kuulua: a) laitoksen tutkimuspoliittinen ohjelma, b) johtokunnan toimintaohjelma mukaanluettuna sen apurahapoliittinen ohjelma, c) rauhantutkimusryhmien tutkimuspoliittiset ohjelmat, d) koko maan kattava eri yliopistojen eri ainelaitosten ohjelmat rauhantutkimukseen liittyvän tutkimuksen osalta (jolloin rauhantutkimus on vielä ymmärrettävä suhteellisen laajana alana, mukaanlukien sekä kansainväliset että kansalliset ristiriidat, avoimen ja rakenteellisen väkivallan ongelmat, jne). Edelleen ohjelmaan tulisi kuulua tietty rauhanpoliittinen osuus, toimintaohjelma, jossa ilmais-

taan selvästi tavoitteet, työnjako ja yhteistyön mahdollisuudet erilaisten rauhanvoimien edustajien osalta (tutkijat, rauhanliike, poliittinen päätöksentekokoneisto). Aloitteentekijänä tällaisen kokonaisvaltaisen ohjelman laatimisen osalta tulisi käyttää Rauhantutkimuslaitosta, mutta ennen kaikkea Opetusministeriön tulisi organisoida asia vaikkapa komitean muodossa. Tutkimusohjelman ja toimintaohjelman lisäksi tarvitaan myös välineistöä koskeva ohjelma, jollainen rauhankasvatuksen osalta on tietystä muodosta ja olemassa. Joka tapauksessa varsinaisen rauhantutkimuksen resursseja ajatellen on ilmi selvää, että tästä työstä ei edes ohjelman laatimisen osalta selvitä yksin: jo sen tulee tapahtua yhteistyössä sekä tieteiden, rauhanliikkeiden että poliittisen koneiston edustajien kanssa.

Rauhantutkimuksen tieteellistämisestä käydyin keskustelun voi nähdä mielekkäänä myös jos keskustelu ymmärretään kritiikiksi rauhantutkimusta kohtaan. Tieteellistämisen tulee johtaa ennen kaikkea siihen, että rauhantutkimus ei olisi vain naamioitua kansainvälisen politiikan tutkimusta, ja että rauhantutkimus edustaisi myös tiettyjä pysyviä tutkimuspoliittisia tavoitteita. Nykyisellä linjalla rauhantutkimus meillä näyttää muodostuneen liiaksi yksittäisten ajankohtaisten asioiden pintapuoliseksi selvittämiseksi. Kielteinen suhtautuminen akateemisuuteen ei saa johtaa pysyvien, mittavien ja vaativien tutkimushankkeiden laiminlyöntiin.

Rauhantutkimuksen soveltamisesta

Useissa yhteyksissä, mm. suomalaisenkin rauhantutkimuksen alkuvaiheissa,⁹ on todettu, että rauhantutkimuksen tutkimustulokset eivät toteudu itsestään. Siitä huolimatta näyttää nimen omaan soveltamiskysymys jääneen, periaatteellisesta keskeisyydestä huolimatta, selvästi lapsipuolen asemaan. Rauhantutkijat näyttävät tyytyvän siihen, että he kykenevät tuottamaan tietyn sivumäärän tiettyä aikana: tulosten soveltamisen suhteen näytetään tuudittautuneen hartaan optimismin valtaan jonka avulla on onnistuttu kiertämään rauhantutkimukselle usein esitetty kysymys tulosten soveltavuudesta ja paperitutkimuksen tehosta.

Schmid'in Varanasissa (IPRA:n V maailmankokous) esittämä paperi rauhantutkimuksen asiakassidonnaisuudesta¹⁰ on tässä yhteydessä erittäin merkittäväksi katsottava puheenvuoro; periaatteessa kaikkien yhteiskuntatieteiden kannalta katsoen koska ei-soveltavaa tai ei-sovellettavaa yhteiskuntatiedettä ei tulisi edes olla olemassa. Schmid'in näkemyksen mukaan ongelma on ratkaistavissa sitoutumalla palvelemaan asiakasta: ainoa valinnanvarainen seikka olisi se, mitä asiakkaita palvellaan. Ilmeisesti kysymys rauhantutkimuksen tieteellistämisestä on ymmärrettävä eräänlaiseksi vaihtoehdoksi Schmid'in esittämälle mallille. Kohottamalla rauhantutkimuksen arvostusta nimen omaan tieteelli-

sellä puolella (itsenäistymisen tai tieteellisen tutkimuksen tason kohottamisella rauhantutkimuksessa) ajatellaan helpoimmin olevan ylitettävissä kynnyksen tutkimuksen ja soveltamisen välillä myös tilanteissa, joissa tutkijan ja tulosten soveltajan/käyttäjän väliset arvot eroavat toisistaan. Tieteellisyys voidaan nähdä siis välineellisesti keinona rauhantutkimuksen käsittelemien ongelmien valinnan relevanssin takaamisessa ja tulosten oikeellisuuden todistamisessa niissä tapauksissa, joissa potentiaalinen käyttäjä ei tuloksia muutoin haluaisi hyväksyä. Nähdäkseni kuitenkin »tieteellinen» vaihtoehto merkitsee soveltamisen perusongelman kiertämistä: rauhantutkimus tätä kautta itse asiassa palaa käyttämään ns. puhtaiden yhteiskuntatieteiden lähtökohtia, sillä myös niissä katsotaan tulosten soveltuvuuden olevan yksin omaan seurausta tieteellisestä tasosta, toisin sanoen yhteiskuntatieteissä yleensä katsotaan epäsuoran soveltuvuuden olevan mahdollista sitä todennäköisemmin mitä paremmin tutkimus täyttää korkean tieteellisen tason vaatimukset. Tässä suhteessa Antolan¹¹ esiin tuoma näkemys ei liene ainakaan uusi.

Sikäli kuin soveltavasta tieteestä todella haluttaisiin puhua, ja jos rauhantutkimus olisi kypsä lähtemään itse ilmoittamalleen tielle — ja muutoin koko sen olemassaolon tarpeellisuus on todella kyseenalaista — Schmid'in esittämiä näkemyksiä ei voida olla hyväksymättä asiakassidonnaisuuden osalta. Ainoastaan voidaan keskustella siitä, ketä asiakkaita halutaan palvella. Rauhantutkimuksen tavoitetta ajatellen ei liene ollenkaan hyväksyttävissä näkemys, että sen olisi luovuttava vapaudesta valita asiakkaansa niiden yhteiskunnallisten voimien joukosta, joiden tavoitteet rauhankysymyksessä ovat riittävästi yhdenmukaisia rauhantutkimuksen tavoitteiden kanssa. Rauhantutkimus lienee kehittynyt hyvin selvänä protestina virallista, agressiivista ulkopoliittikkaa palvelevalle tutkimukselle. Sen jälkeen rauhantutkimus on pyrkinyt vetoamaan erilaisiin rauhanvoimiin, tavallisen kansan piirissä toimiviin yksiköihin. Kansainvälisten suhteiden ja eri maiden myönteisen ulkopoliittisen kehityksen ansiosta tilanne on kuitenkin alkanut muuttua; esim. Suomessa ei virallisen ulkopoliitiikan tukemista voi pitää rauhantutkimuksen perustavoitteiden vastaisena. Käsittääkseni kysymys asiakassidonnaisuuden ongelmasta onkin siirrettävä kysymykseksi rauhantutkimuksen tavoitteiden ja asiakkaiden edustamien arvojen välisen suhteen ongelmaksi: tilanteessa jossa arvojen ja tavoitteiden yhdenmukaisuus on pohjimmaltaan olemassa, rauhantutkimuksen ei tarvitse kavahata asiakassidonnaisuutta. Päinvastoin sen tulee hyväksyä oma roolinsa, eli tutkimuksen avulla edistää asiakkaansa rauhanpyrkimyksiä asiakkaan tarvitsemalla tavalla. Nähdäkseni tällaisessa tilanteessa tutkimus ei tule rajoitetuksi asiakkaan toimesta; jos asiakas näkee tutkimuksen osana omaa toimintaansa, tutkimuksen painottuminen, tulosten esittäminen, jne. ei tapahdu asiakkaan rajoitusten vaan maksimaalisen vapauden merkeissä.

Jos on totta, että yhteiskunnalliset ongelmat koetaan ja määritellään yhteiskunnallisesta asemasta käsin, seuraa siitä, että myös rauhantutkijat ovat sidot-

tuja tähän lainalaisuuteen. Jos rauhantutkija saa määrätä tutkimuksen painottumisen ja aiheiden valinnan, tämä tapahtuu hänen edustamansa yhteiskunnallisen aseman ja kannattamansa arvostuksen valossa. Sitoutuminen asiakaisiin monipuoluejärjestelmissä saattaisi itse asiassa merkitä tiettyä kehän avautumista: erilaiset asiakkaat saattaisivat valita erilaisia kohteita rauhantutkimukselle. Vain siinä määrin kuin rauhantutkimus voi palvella monipuolisesti erilaisia (ei välttämättä kaikkia) potentiaalisia asiakkaitaan rauhantutkimuksen soveltaminen tulee mahdolliseksi kapitalistisessa monipuoluejärjestelmässä riittävän yhteiskunnallisen voiman avulla. Rauhantutkimuksen onkin kyettävä saamaan asiakaspiiriinsä kaikkien rauhantahtoisten voimien edustajia (rauhanliike, puolueet, muut tutkijat). Samalla rauhantutkimuksen on syytä vapautua eristyneisyydestään ja olla yhteistyössä sellaisten yhteiskunnallisten voimien kanssa, joiden tavoitteisiin kuuluu myös rauhantilan mahdollisuuksien edistäminen. Erityisesti yhteistyötä tulisi lisätä esim. Suomen Rauhantuolustajien ja yliopistojen rauhankomiteoiden, kaikkien kansanrintamapuolueiden ja kaikkien puolueiden nuorisojärjestöjen, sekä myös virallisen ulkopoliittisen päätöksentekokoneiston kanssa. Tässä toiminnassa on vältettävä sitoutuminen vain yhden tai harvojen yhteiskunnallisten suuntausten tai vain yhden ulkopoliittisen tavoitteen (esim. vaikkapa aseistariisuntakysymys) palvelukseen.

Rauhantutkimuksen kehitysmahdollisuudet Suomessa

Edellä on jo useissa yhteyksissä viitattu rauhantutkimuksen määrällisiin kehittymismahdollisuuksiin, jotka eivät ole sidoksissa esimerkiksi pelkästään valtion budjettiin. Taustalla piilevänä ongelmana on kuitenkin olemassa se, että nimenomaan Rauhan- ja konfliktitutkimuslaitoksen kehittäminen ei ole riittävästi edistynyt sen perustamisen jälkeen.

Rauhantutkimuslaitoksen kehittäminen ei liene kiinni siitä, etteikö riittävää tieteellistä tasoa laitoksen henkilökunnan osalta olisi jo nyt saavutettu ja etteikö tarvittaessa laitokselle löytyisi tieteellisesti pätevää tutkijavoimaa. Puhe rauhantutkimuksen tieteellistämistä on todellisen ongelman kiertämistä, koska siitä on pääteltävissä se harhaanjohtava käsitys, että laitoksen henkilökunnan tieteellisessä tasossa olisi jotain poikkeuksellista toivomisen varaa (sen lisäksi että yleensä tutkijoiden kohdalla jonkinlaista kehittymisen varaa lienee olemassa). Ongelma lienee nimen omaan siinä, että asiakassuhteisiin ei ole kiinnitetty sitä huomiota, mitä jo rauhantutkimuksen soveltuvuuden ongelma vaatisi, tai että asiakassuhteet eivät ole olleet riittävän monipuolisia. Rauhantutkimuksen profiilissa lienee tältä osin jotain ongelmallista.

L Ä H D E V I I T T E E T :

¹ Unto Vesa, Rauhantutkimuksen relevanssin ongelma, teoksessa U. Vesa (toim.), *Sodat, kriisit ja rauhantutkimus*. Tampere 1971, ss. 7—15.

² Raimo Väyrynen, Mitä rauhantutkimuksessa tapahtuu, teoksessa E. Antola (toim.), *Rauha ja monikansallisten maailma*. Turenki 1974, ss. 31—51.

³ Esko Antola, Rauhantutkimus: tiedettä vai tutkimusharrastusta. *Politiikka* 4/1975.

⁴ Herman Schmid, The Problem of Research Priorities in Applied Social Science, *IPRA 5th General Conference*, Varanasi, 4—8 January 1974.

⁵ Rauhantutkimuksen piirissä on käyty ajoittain vilkastakin keskustelua. Varsinkin 1960-luvun lopussa ja vielä tämän vuosikymmenen alussa keskustelu oli siinä määrin hedelmällistä, liittyessään yhteiskuntatieteissä virinneeseen kehitykseen, että se kykeni jopa osallistumaan laajemminkin tieteelliseen keskusteluun. Jo tuolloin Schmid'in esittämät näkemykset erityisesti saivat aikaan huomattavan paljon. Ks. esim. Häften för Kritiska Studier -lehden ensimmäisiä vuosikertoja. Samalla on todettava, että myös suomalaisille lukijoille on keskustelua pyritty välittämään monellakin tavalla, ks. esim. M. Metsola (toim.), *Rauhan ja tutkimuksen konfliktit*. Jyväskylä 1972.

⁶ Antola ma. 1975.

⁷ Ks. *Rauhaan tutkien* 3—4/1975 ja 5/1975 sekä tässä numerossa julkaistuja keskustelupuheenvuoroja.

⁸ Ks. Vesa ma. 1971; Väyrynen ma. 1974; ja Väyrynen, Rauhantutkimuksen autonomiasta ja soveltavasta funktiosta. *Politiikka* 4/1975.

⁹ Esim. *Rauhan- ja konfliktitutkimuksen laitoksen toimintakertomus vuodelta 1970*.

¹⁰ Schmid ma. 1974.

¹¹ Antola ma. 1975; Väyrynen ma. 1975.